

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК 327.56

П. Ігнат'єв, д-р політ. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ТУНІС ПІСЛЯ ПОДІЙ АРАБСЬКОЇ ВЕСНИ: ПРИЧИНИ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Загальновідомо, що Туніс – єдина країна Північної Африки і Близького Сходу, де Арабська Весна 2011 р. під назвою "Жасминова революція" завершилася повною перемогою народу і президент Зін аль-Абідін Бен Алі після понад двох десятиліть перебування при владі пішов у відставку та відбув у вигнання. Після цього Туніс розпочав власний демократичний експеримент, який виявився успішним у політичному сенсі, але викликає багато запитань щодо якості економічних реформ.

У статті проаналізовано фундаментальні причини нестабільності Тунісу після перемоги народної революції, визначено основні галузі економічної активності, які потребують реформування, а також сформульовано рекомендації щодо перспектив розвитку цієї єдиної насправді демократичної країни Північної Африки завдяки лібералізації економіки, боротьбі з корупцією та інвестиціям у віддалені від Середземного моря регіони.

Ключові слова: Туніс, Лівія, Алжир, тероризм, туризм, трубопроводи.

Постановка проблеми. Туніс з його незначною чисельністю населення і вагомою культурною спадщиною та географічною наближеністю до Європи міг би стати найбільш стабільною країною Північної Африки, але цього так і не відбулося після перемоги "Жасминової Революції" в 2011 р., яка багато в чому стала масовим протестом проти таких традиційних для регіону Північної Африки явищ, як безробіття, корупція, дефіцит і висока роздрібна ціна продуктів харчування і нерівномірність економічного розвитку, поглиблені світовою економічною кризою 2008 р. і відсутністю політичної альтернативи владі Зін аль-Абідіна Бен Алі. Однак і після 2011 р. ця країна має вагомі економічні проблеми, а політична ситуація тут залишається непевною. Подібне становище підтверджує тези лідерів авторитарних і тоталітарних режимів, що нібито тільки вони забезпечують стабільність у суспільстві. У цьому контексті варто з'ясувати, чому прихід до влади демократичних сил не став причиною стабілізації економічної ситуації та залучення значних обсягів іноземних інвестицій у країні, яка є однією з найбільш прогресивних у регіоні.

Мета статті – виявити, якими зовнішніми і внутрішніми чинниками спричинена економічна нестабільність Тунісу після 2011 р. і розкрити, як на ситуацію у ньому впливають регіональні сусіди.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Під час роботи над дослідженням автор використовував матеріали засобів масової інформації Тунісу, Марокко і Єгипту, а також низки близькосхідних країн. Зокрема, у пригоді стали такі видання, як "The Arab Weekly", "The North Africa Post", "Libya Herald", а також сайт телеканалу "France 24", який традиційно приділяє Тунісу значну увагу. Водночас було проаналізовано і праці відомих західних науковців. Зокрема, Франциско Серрано пише, що головною проблемою Тунісу після Арабської весни стало безробіття, адже 15 % осіб не мають постійної роботи, ще багато жителів працевлаштовані лише на сезонних заробітках, а серед випускників вищих навчальних закладів 30 % роками перебувають у пошуках місця зайнятості. Це поширене явище було спричинене тим, що після революції 2011 р. розпочався процес радикального скорочення надлишкових державних робіт у різних галузях економіки заради заощадження бюджетних коштів. Крім того, нова влада створила певний безпековий вакуум, коли розпустила потужний поліцейський апарат попереднього президента, унаслідок чого у країні почали створюватися організації радикальних ісламістів і погіршилася безпекова ситуація [1]. З ним загалом погоджуються Сара Єркез та Зейнеб Бен Яхмед, які вважають, що революцію 2011 р. було спри-

чинено безробіттям і значною майновою нерівністю у суспільстві, а також репресивним характером режиму Бен Алі. Водночас автори переконані, що демократизація політичного життя не супроводжувалася відповідними реформами задля боротьби з корупцією та тінювою економікою, що і спричиняє нинішню нестабільність Тунісу [2]. Еміліано Алессандрі наголошує, що тільки створення значної кількості робочих місць може підтримати демократичний процес у країні, а задля цього треба надати динамізму розвитку приватного підприємництва і відмовитися від домінування державної економіки як головного двигуна розвитку. Його колега Єркез у цьому ж опитуванні експертів наполягає, що уряд повинен вживати більше заходів для розвитку відсталих у економічному сенсі регіонів на півдні та в зонах центрального й західного Тунісу, розташованих далеко від узбережжя [3]. Загалом із зазначеного вище доцільно зробити підсумковий висновок, що саме ліберальні реформи на тлі суттєвого покращення інвестиційного клімату та уваги уряду до всіх регіонів країни необхідні для того, щоб підтримати молоду туніську демократію, бо їй загрожує невдоволення населення рівнем життя, яке, у свою чергу, може спричинити прихід до влади популістів і дискредитацію самої ідеї демократичного врядування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туніс – це найменша країна Північної Африки з населенням 11,8 млн осіб на площі понад 155,3 тис. кв. км [4]. З обох боків вона оточена доволі нестабільними сусідами. Зокрема, південний регіон зі значним рівнем безробіття межує з Лівією, тоді як на заході ця країна прилягає до Алжиру. Саме південь зазнав значних економічних втрат через повалення режиму Муаммара Каддафі в Лівії в 2011 р., бо його населення тривалий час збагачувалося на прикордонній торгівлі. Це призвело до зростання відсотка безробітних осіб, що радикалізувалися і останнім часом блокують розташовані в регіоні нафтопереробні потужності та шахти, де видобувають фосфати [5].

Десятиліттями Туніс вважався одним з основних осередків відпочинку для європейців і громадян Алжиру, де бракувало готельних кімнат, тому прямі закордонні інвестиції надходили переважно у прибережні регіони. У цьому легко пересвідчитися, якщо вирушити на екскурсію вглиб території, де мало ознак сучасної цивілізації. Будучи однією з незначних за площею країн континенту, Туніс все ж сконцентрував у своїх межах вісім (!) пам'яток ЮНЕСКО, що є одним із африканських рекордів. Цьому він завдячує насамперед наявності руїн фінікійського міста Карфагена недалеко від столиці країни, будівлі римського амфітеатру в Ель-Джемі, ста-

рих кварталів (медин) міст Туніса і Суса, а також священного міста Кейруан з його мечетями [6].

Узбережжя Тунісу простягнулося на 1289 км і левова його частка відведена під туристичні готелі [7]. Країні також належить Джерба – єдиний у регіоні острів-курорт світового значення, який водночас є найбільшим клаптиком землі в Середземному морі біля північного узбережжя Африки і приваблює туристів завдяки значно чистішій воді, ніж у містах материкової частини країни. На його території мешкають 165 тис. чоловік, що переважно залежать від роботи в туристичній галузі [8].

Тунісом подорожувати доволі просто. Столичний район є окремим туристичним осередком, адже його медина (старий квартал) з традиційними ринками і мечетями вважається привабливим культурним об'єктом. Особливу цінність має Національний музей Бардо у палаці Бейлікал на заході міста, у якому зберігаються давньоримські мозаїки. Цей об'єкт відзначається наявністю грецького, пунічного, римського й ісламського виставкових залів із колосальною кількістю артефактів, а за своїм культурним значенням на континенті він поступається тільки Єгипетському музею в Каїрі [9].

До столиці прилягає Туніське озеро, вздовж якого необхідно подорожувати електричкою, щоб дістатися до руїн Карфагена на крайньому сході, відомих також своїм музеєм з експонатами часів фінікійської цивілізації. Розташоване далі за цим археологічним районом біло-блакитне місто Сіді бу Саїд стоїть на високій горі над Середземним морем і відоме вапняковими стінами будинків, блакитними дверима і блакитними віконними рамами. Сіді бу Саїд названо на честь поховання святого з таким самим іменем, він є місцем, де відпочивають заможні жителі столиці протягом вихідних днів [10].

Однією з головних курортних зон є Хаммамєтська затока, що лежить на південь від столичного району. На її берегах стоїть Сус із найбільшою за площею старою мединою у країні, над якою на схилі розташована потужна фортеця. Місто також відзначається таємними християнськими катакомбами з 15 тис. поховань і археологічним музеєм із великою кількістю римських мозаїк [11]. Його сусідами на півночі та півдні є відповідно Хаммамєт і Монастір. Саме Монастір із фортом Рібат на березі Середземного моря є місцем народження першого президента і "батька незалежності" Тунісу Хабіба Бурґібі і має мавзолей, побудований 1963 р., із трьома куполами і двома мінаретами, у якому поховані він та члени його родини [12]. Таким чином, умовний півмісяць Хаммамєт – Сус – Монастір утворює найбільшу туристичну зону з лівовою часткою готелів країни.

Відомо, що лідерами континенту в галузі гостинності традиційно вважаються країни Північної Африки. У 2019 р. Туніс прийняв 9,5 млн іноземців, що є колосальним показником, беручи до уваги чисельність його населення і незначну кількість іноземних туристів на континенті загалом. І справді, туристів обслуговують 400 тис. чоловік, а сам міжнародний туризм відіграє виняткову роль в економіці завдяки ефекту мультиплікатора, що створює зайнятність у суміжних галузях страхових і транспортних послуг, а також народних ремесел. У тому ж році іноземці залишили у країні 2 млрд доларів, а це свідчило про незначну вартість відпочинку в місцевих готелях [13]. Причин успіху туніських туристичних послуг багато. По-перше, це пакетні тури з поміркованою ціною, адже навіть п'ятизіркові готелі у країні надзвичайно дешеві, по-друге – доступ на ринок авіаперевезень кількох бюджетних європейських авіакомпаній, по-третє – географічна близькість країни до Південно-Західної Європи і можливість обслуговувати круїзні лайнери, чим доволі вдало займається спеціалі-

зований круїзний термінал Ла Гулетт, розташований на схід від столиці недалеко від берега озера Туніс. З одного боку, він пов'язаний одноіменною дорогою зі старим кварталом столиці та археологічним музеєм Бардо, а з іншого – стоїть зовсім недалеко від знаменитих руїн Карфагена. Його глибоководний порт із 657-метровим причалом може обслуговувати найбільші лайнери, що курсують Середземним морем, а також відзначається наявністю стилізованого під традиційний арабський квартал туристичного містечка "Goulette Village Harbour" із різноманітною сувенірною продукцією [14].

При цьому головним "рятувальником" Тунісу в періоди політичної нестабільності і після терористичних актів традиційно виступає сусідній Алжир, де галузь гостинності не надто розвинена, а складні відносини із сусіднім Королівством Марокко не дають можливості налагодити повноцінні туристичні обміни. Алжирці не мають особливих побоювань щодо подорожей до Тунісу навіть у найбільш небезпечні періоди. Наприклад, у 2019 р. серед усіх іноземних туристів, що побували в Тунісі, кожен третій був алжирським громадянином [15]. Крім того, відносна близькість найбільшого міста і столиці Лівії Тріполі до туніського кордону робить його мешканців, що не можуть літати до Єгипту, одними з основних відвідувачів курортів країни, а також міста Стамбул, куди вони вирушають транзитом через аеропорт Туніс-Карфаген задля здійснення покупок і відвідування розважальних програм [16]. Тому принципово важливо, щоб Туніс залишався стабільним в умовах політичної турбулентності в сусідніх державних акторах, бо туристи з цих країн убачають у ньому безпечну зону відпочинку і навіть осередок тимчасового проживання.

З іншого боку, деякі чинники утруднюють роботу туристичної галузі, а найбільш небезпечними серед них вважаються терористичні акти. Перше масове вбивство туристів у демократичному Тунісі відбулося у Національному музеї Бардо у столиці, де 18 березня 2015 р. загинули 22 людини. Інший теракт було зафіксовано вже 26 червня 2015 р. у курортному містечку Порт ель Кантауї, коли молодий ісламіст на пляжі, що належав іспанському готелю "Riu Imperial Marhaba", убив 38 чоловік, серед яких 30 виявилися громадянами Великої Британії [17]. Однак загроза для галузі не зникла, адже серед безробітної молоді Тунісу було чимало фанатиків, готових поповнити лави "Ісламської Держави". Зокрема, загальновідома цифра "добровольців", що воювали в регіоні Близького Сходу на боці цієї терористичної організації, становить до 7000 чоловік [18]. Після розгрому "Ісламської Держави" у Сирії та Іраку частина молодих людей поступово повернулася на батьківщину і чекає нагоди помститися туристам із західних країн, тому теракти 2015 р. далеко не останні, якщо не поставитися до цієї загрози відповідально.

У 2016 р. на кордоні з Лівією інженери з Тунісу збудували 200-кілометровий мур, який було посилено штучним каналом із водою та укріпленнями у вигляді мішків із піском, а також оснащений датчиками руху. Це стало безпосередньою міжнародною реакцією політичної еліти на події 2015 р., адже транзитом через лівійський кордон до країни часто потрапляли терористи [19].

Для того щоб подібні випадки не повторилися у майбутньому вже на території Тунісу, уряд вирішив задіяти в 2019 р. 30 тис. поліцейських для охорони пляжів, входів до готелів і в'їздів до міст. На додачу до цього, на служителей закону покладається функція конвоювання туристичних автобусів. У свою чергу, Міністерство туризму прийняло рішення оснастити готелі камерами спостереження. Країна також почала активно співробітничати у сфері протидії тероризму з членами ЄС і

США, від чого відмовилися її сусіди. Зокрема, британські та французькі експерти допомогли посилити заходи безпеки в аеропортах, а німецьке та американське обладнання було використано під час облаштування позицій для спостереження за кордоном із Лівією [20].

Орієнтований не сферу послуг Туніс також надзвичайно постраждав через коронавірус, адже, починаючи з 22 березня і до середини червня 2020 р. країна перебувала в ізоляції. Намагаючись врятувати економіку, політична еліта прийняла рішення поновити туристичний сезон 27 червня, розділивши всіх іноземних мандрівників на три основні категорії – червону, зелену (безпечну) і помаранчеву; представники останньої повинні привезти з собою негативний тест на коронавірус, зроблений за 72 години до вильоту. Громадянам червоної категорії в'їзд до країни було заборонено, через що тут відпочивати поки не зможуть головні споживачі туристичних послуг Тунісу – алжирці [21]. Епідемія матиме негативні наслідки для традиційних галузей ремісництва і сувенірної роздрібною торгівлі, адже з туризмом пов'язані такі народні ремесла, як виготовлення шкіряних виробів на кшталт ременів, шкіряних курток і гаманців, блакитної кераміки у вигляді тарілок і підносів, а також килимів. Фактично кожне прибережне місто Тунісу відзначається наявністю крамниць на перших поверхах традиційних будинків, а саме їх власники можуть постраждати найбільше.

В умовах бойових дій у Лівії та нестабільності в Алжирі саме авіаційний транспорт є головним посередником у контактах Тунісу із зовнішнім світом, адже кордони із сусідніми країнами періодично заблоковані. Місцева авіакомпанія "Tunisair" намагається суперничати з Марокко як посередник у рейсах між Європою і Африкою, виступаючи безпосереднім конкурентом "Марокканських королівських авіаліній". Вона має значний флот, що складається з 29 авіалайнерів, серед яких 20 середньоміагістральних літаків родини Аеробус А-320, 7 Боїнгів 737-600, а також 2 повітряні машини А-330 для перельотів на значні відстані [22]. Це свідчить про те, що перевізник використовує переважно недорогі авіалайнери й орієнтується на туристичні потоки з Європи та країн Північної Африки.

Однак цей великий суб'єкт господарювання потерпає через таку проблему, як надзвичайна кількість робочих місць, що призводить до значних видатків на зарплати і страхування. Зокрема, там працюють 8 тис. чоловік, а отже – кожен літак обслуговує вдвічі більша кількість фахівців, ніж це визначено авіаційними стандартами. Тому в січні 2020 р. було прийнято рішення скоротити 1200 працівників, ураховуючи тривале обмеження авіаперельотів у зв'язку з коронавірусом [23]. Очевидно, що "Tunisair" виявиться збитковим і в найближчі роки, оскільки в сусідній Лівії, де населення завжди було платоспроможним завдяки нафтодоларам, триває громадянська війна, а алжирський напрям поки не може ефективно розвиватися через наявні в Тунісі обмеження на в'їзд громадян цієї країни.

У країні також літає велика приватна авіакомпанія "Nouvelair", яка традиційно займається як чартерними, так і регулярними перельотами та використовує повітряний флот із вісьмох літаків "Аеробус" А-320, тоді як усі інші перевізники значно менші. У 2019 р. вона відзначила 30-річчя з моменту заснування, що можна вважати значним успіхом у такій зарегульованій економічній системі, як туніська. Причина збереження позицій "Nouvelair" – концентрація зусиль її керівництва на перевезеннях пасажирів до членів ЄС із найбільшою у Європі чисельністю населення, до колишньої метрополії Франції, до сусіднього Алжиру зі значним туристичним ринком і на-

решті – до Стамбула як до головного міста для здійснення покупок як тунісців, так і лівійців [24].

Міжнародний аеропорт Туніс-Карфаген поки не може змагатися з "аеропортовими воротами" Касабланки через незначну пропускну спроможність. Як відомо, він відіграє важливу роль, бо розміщується на сході столичного регіону біля руїн міста Карфаген, яке перебуває під захистом ЮНЕСКО, а також відносно недалеко від такого туристичного центру, як затока Хаммамет. У 2019 р. було прийнято рішення збільшити його пропускну спроможність із 5 до 8 млн чоловік, на що асигнували 100 млн доларів [25].

Говорячи про сферу фінансових послуг, варто зазначити, що в ній важливу роль відіграє обслуговування грошових переказів, які надходять переважно з Франції як із колишньої метрополії і меншою мірою – з найближчого європейського географічного сусіда Італії. Згідно з даними Світового Банку, у 2019 р. країна отримала 2 млрд доларів [26]. Ці кошти дозволяють підтримувати певну купівельну спроможність населення в умовах кризи і масового безробіття.

Ситуацію могла б покращити експлуатація енергоносіїв, але, на відміну від решти державних акторів Північної Африки, які мають значні поклади нафти і природного газу, ця галузь у Тунісі розвинена недостатньо. Щоденні обсяги видобування сирої нафти не перевищують 40 тис. барелів, і нафтопродукти доводиться імпортувати, адже єдиний у країні нафтопереробний завод біля міста Бізерт спроможний переробляти тільки 34 тис. барелів "чорного золота" на день. Іншою проблемою є розташування низки нафтоносних полів у південному регіоні Тетуан, де спостерігається 30-відсоткове безробіття і поширена тіньова економіка, пов'язана з прикордонною торгівлею з Лівією. Через це місцеві жителі періодично блокують з акціями протесту видобувні потужності [27]. Імовірно, що країні доцільно інвестувати кошти в розвиток "зеленої енергетики", адже тут значна кількість сонячних днів і помітні потужні вітри на узбережжі Середземного моря.

Туніс отримує природний газ як платню за транзит Трансередземноморським газопроводом. Він проходить від газового поля Хасі'р Мель у північно-центральному регіоні Алжиру, пролягає через туніську територію протяжністю 370 км, виходячи на береги Сицилійської протоки, і далі до Сицилії та материкової Італії. Тому, згідно з умовами угоди між італійською корпорацією "Eni" та урядом країни від 1977 р., Туніс миг розраховувати на платню у вигляді 5,6 % відсотків від загальних обсягів газу, що транспортувалися цим трубопроводом [28].

Південний район Гафса відомий родовищами фосфатних скель, адже через Туніс, Алжир, Марокко і Західну Сахару простягнувся північноафриканський пояс, багатий на цю сировину. Її видобування здійснює корпорація "Compagnie des Phosphates de Gafsa", що є монополістом на місцевому ринку. Однак після революції 2011 р. жителі півдня почали масово виходити на страйки і вимагати створення робочих місць, блокуючи важку техніку, яка не могла вивозити все видобуте з родовищ. Сьогодні корпорація працює штатом 30 тис. чоловік, але обсяги видобування фосфатів постійно скорочуються і ледве перевищують 3,3 млн тонн на рік [29]. Міжнародні інвестори неохоче приходять у галузь, де панує такий безлад, але є один виняток. У 2006 р. розпочалося будівництво заводу "Tunisia – India fertilizer S.A.", яке було завершено в 2013 р. у регіоні Схіра. Індійським підприємцям належали 30 % його акцій, тоді як решту отримали туніські суб'єкти господарювання. Цей об'єкт виготовляє 360 тис. тонн ортофосфорної кислоти для індійського ринку, переробляючи

місцеві фосфатні скелі, а також є однією з найбільших закордонних інвестицій у країні, адже кошторис проекту дорівнював 465 млн доларів [30].

Як і у решті країн Північної Африки, аграрна галузь у Тунісі також є осередком працевлаштування великого відсотка жителів. У сільському господарстві велике значення надається оливковим деревам, збирання і переробку оливок із яких здійснюють понад 300 тис. чоловік. Завдяки дешевій робочій силі, небажанню витратити кошти на добрива і географічній близькості до Європи ця північноафриканська країна пропонує конкурентоспроможну оливкову олію, адже в 2019 р. тут було виготовлено її 350 тис. тонн. Тому саме Туніс є найбільшим у світі експортером органічної олії у світі та фактичним лідером за її виробництвом на континенті [31]. Основними споживачами цієї продукції є члени ЄС, які поглинають 80 % її обсягів, тоді як решту закупають імпортери зі США та Канади [32].

Символом сільського господарства країни вважається сорт фініків під назвою "Деглет Нур" (слово "Нур" означає світло і символізує колір цих фруктів) і за кількістю фінікових пальм, що дають такі плоди, вона посідає перше місце у світі. Експорт надзвичайно дорогих м'ясистих фініків зі шкіркою світлого кольору дуже привабливий для Тунісу. Крім того, іншою перевагою країни є її незначне населення, що споживає значно менше фруктів, ніж жителі в державних акторах-конкурентах на кшталт Єгипту, Ірану чи Саудівської Аравії. У цій сфері економічної активності задіяні 50 тис. чоловік, однак вона потерпає через поступове зростання температури повітря і водний дефіцит, унаслідок чого фініки засихають на деревах [33]. Спірним є питання, чи варто будувати заводи з опріснення соленої води на землях біля Середземного моря, адже вони можуть негативно впливати своїми викидами на великі курортні зони і на ті ж поля селян.

Отже, порівняно з туристичною індустрією, сільське господарство приносить значно менше прибутків, але є важливим джерелом сезонних робіт. Зокрема, у 2019 р. експорт оливкової олії забезпечив надходження 478 млн доларів, фініків – 269 млн доларів, а рибної продукції – понад 161 млн доларів [34]. Як і усі північноафриканські сусіди, Туніс, частина земель якого вкрита пустелею Сахарою, що поступово насувається на узбережжя, потерпає через необхідність імпортувати продукти харчування на кшталт пшеничного зерна, цукру, молока і м'яса. Сюди ж варто додати видатки на закупівлі за кордоном автомобілів і нафтопродуктів. Як наслідок, у 2019 р. торговельний дефіцит країни становив 7 млрд доларів через те, що обсяги експорту дорівнювали 15,5 млрд, а імпорту – перевищували 22,5 млрд доларів. Члени ЄС у цей період були основними торговими партнерами, що визначає потребу надання динамізму продажам товарів до країн Африки задля диверсифікації зв'язків із континентом [35].

Прибуток на душу населення в Тунісі залишається доволі незначним і становить у 2020 р. лише 3292 долари на рік, що в майбутньому може негативно впливати на стабільність країни на тлі значного рівня безробіття у віддалених регіонах [36]. Крім того, як відомо, добробут місцевих жителів певною мірою пов'язаний зі сферою туристичних послуг, прибутковість у якій коливається з року в рік і нині є непевною через коронавірус.

Зрештою, Туніс не вирізняється високими показниками в міжнародних економічних рейтингах. Із одного боку, це спричинено політичною революцією 2011 р., що викликала нестабільність, а з іншого – об'єктивною неспроможністю нових парламентарів покращити діловий клімат і зменшити втручання держави в економічні процеси, що особливо важливо в регіонах, які віддалені

від Середземного моря. Зокрема, у 2020 р. країна посіла 128-ме місце в Індексі економічної свободи, а також утримувала не надто престижне 78-ме місце в рейтингу Легкості ведення бізнесу – 2020. При цьому за показником економічної свободи Туніс посів тільки 10-те місце серед 14 країн регіонів Близького Сходу та Північної Африки, а це свідчило про те, що його консервативні арабські сусіди виявили більше бажання реформувати економіку після подій Арабської весни. Така сама чи гірша ситуація тільки в Єгипті, Ірані, Лівані й Алжирі [37].

За цих обставин у нормалізації ситуації в Тунісі зацікавлений насамперед Європейський Союз, який вже традиційно заклопотаний проблемами біженців, що масово прибувають до Італії через південний італійський острів Лампедуза та викликають своєю появою популяризацію праворадикальних популістських сил у цій країні. У 1995 р. сторони підписали історичну Угоду про асоціацію, а Туніс став першою у регіоні країною з такою домовленістю з цим угрупованням. Нині він є провідним реципієнтом економічної допомоги від членів блоку. Зокрема, у період із 2011-го до 2018-го року включно ЄС надав Тунісу 2,5 млрд євро, з яких 1,7 млрд становили гранти [38].

Туніс і члени ЄС уже тривалий час ведуть перемовини, щоб підписати угоду про відкрите небо, яка має зробити повітряний простір країни доступним для бюджетних авіакомпаній з Європи, і в 2018 р. це підписання зрештою відбулося, однак його ратифікація затягується. Туніське керівництво, яке зацікавлене у збільшенні кількості європейських туристів, усе ж побоюється банкрутства своїх авіакомпаній на кшталт "Tunisair" з її постійними затримками рейсів і значними цінами на квитки, тому і пропонує, щоб аеропорт Туніс-Карфаген протягом п'яти років після ратифікації угоди був закритим для європейських перевізників. Цей перехідний період потрібен, щоб національні авіакомпанії зуміли адаптуватися до нових конкурентних умов. Водночас приклад Марокко свідчить, що така політика надасть динамізму галузі авіаційних перевезень [39].

Висновок. Народне господарство Тунісу здебільшого нагадує те, що наявне і в інших країнах Північної Африки, але радше у "мініатюрі". Перемога демократичної революції 2011 р. і прийняття прогресивної Конституції 2014 р. породили сподівання на такі самі революційні зміни в економічному житті, але цього не відбулося. На заваді постали як об'єктивні причини на кшталт небажання політичної еліти відмовлятися від тотального контролю над економічними процесами, так і її неспроможність вдатися до ефективного пошуку нових торговельних партнерів [40]. Негативними чинниками, що визначають нестабільність країни, є громадянська війна в Лівії, яка впливає на південний регіон Тунісу скороченнями грошових переказів, обсягів прикордонної торгівлі, туристичних потоків і поставок нафти. До того ж до Тунісу із зони бойових дій прибували не тільки біженці, але й терористи. Сусідній Алжир, що також не дуже інтегрований у світову економіку, пережив у 2019 р. народну революцію, а нині перебуває під потужним впливом коронавірусу, а це, у свою чергу, загрожує процвітанню галузі гостинності Тунісу. Зрештою, найбільш прогресивні реформи в регіоні Північної Африки демонструє Марокко, відокремлена від Європи лише вузькою Гібралтарською протокою, тому провідні європейські інвестори вкладають кошти в економіку цього королівства, переважно ігноруючи його нестабільних і непередбачуваних сусідів. Усе це змушує політичну еліту Тунісу більш активно шукати шляхи покращення економічної ситуації, але результати її політики в цій царині залишаються незадовільними.

Список використаної літератури

1. *Serrano Francisco*. Is Tunisia's post Arab spring "success story" only skin-deep? // *Serrano Francisco* [Electronic resource] / *Francisco Serrano* // *World Politics Review*. – 2019. – April, 23. – Mode of access: <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/27782/is-tunisia-s-post-arab-spring-success-story-only-skin-deep>
2. *Yerkez Sarah*. Tunisia's Revolutionary goals remain unfulfilled [Electronic resource] / *Sarah Yerkez, Zeineb ben Yahmed* // *Carnegie endowment for international peace*. – 2018. – December, 6. – Mode of access: <https://carnegieendowment.org/2018/12/06/tunisians-revolutionary-goals-remain-unfulfilled-pub-77894>
3. *Kavaler Tara*. Tunisia's revolution is in troubled waters [Electronic resource] / *Tara Kavaler* // *The Medialine*. – 2020. – April, 6. – Mode of access: <https://themedialine.org/by-region/tunisias-revolution-is-in-troubled-waters/>
4. Tunisia population 2020 (live) [Electronic resource] // *World Population Review*. – 2020. – Mode of access: <https://worldpopulationreview.com/countries/tunisia-population>
5. Unrest in disadvantaged deep south adds to Tunisia's tensions [Electronic resource] // *The Arab Weekly*. – 2020 – July, 17. – Mode of access: <https://theArabweekly.com/unrest-disadvantaged-deep-south-adds-tunisias-tensions>
6. Properties inscribed on the World Heritage List (8) // *WHC.UNESCO.org*. [Electronic resource]. – 2020. – Mode of access: <http://whc.unesco.org/en/statesparties/TN>
7. Tunisia. Country Report // *EC.Europa.eu* [Electronic resource]. – Mode of access: https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/sites/maritimeaffairs/files/docs/body/tunisia_01_en.pdf
8. Djerba island [Electronic resource] // *Mosaic North Africa*. – Mode of access: <https://www.mosaicnorthafrica.com/portfolio/djerba/>
9. The National Bardo Museum [Electronic resource] // Agency for the development of National Heritage and Cultural promotion. – Mode of access: <http://www.patrimoinedetunisie.com.tn/eng/musees/bardo.php>; In Tunisia, a showcase of Roman mosaics [Electronic resource] // *Star Tribune*. – 2020. – January, 16. – Mode of access: <https://www.startribune.com/in-tunisia-a-showcase-of-roman-mosaics/567053892/>
10. Around Carthage and Sidi bou Said [Electronic resource] / *Inspiring Tunisia*. – Mode of access: <https://www.discovertunisia.com/en/discover/around-carthage-and-sidi-bou-said>
11. Sousse [Electronic resource] // *Tunisia.com*. – Mode of access: <https://www.tunisia.com/tunisia-travel-guides/sousse>
12. Monastir Tunisia tours [Electronic resource] // *Africa tour operators*. – Mode of access: <https://www.africatouroperators.org/tunisia/monastir-tunisia-tours>
13. *Riadh Bouazza*. Tunisia's tourism sector shows the signs of recovery [Electronic resource] / *Bouazza Riadh* // *The Arab Weekly*. – 2020. – January, 19. – Mode of access: <https://theArabweekly.com/tunisias-tourism-sector-shows-signs-recovery>
14. La Goulette cruise port. About [Electronic resource] // *Global Ports holding.com*. – Mode of access: <https://www.globalportsholding.com/ports/21/la-goulette-cruise-port>
15. *Khalfallah Amira-Gehanne*. Tunisia opens its borders to Europe and distrusts its neighbours [Electronic resource] / *Amira-Gehanne Khalfallah* // *Atalayar*. – 2020. – July, 1. – Mode of access: <https://atalayar.com/en/blog/tunisia-opens-its-borders-europe-and-distrusts-its-neighbours>
16. *Zaptia Sami*. As it reopens its air, land and sea borders, Tunisia announces its categorization plans – Libyans watch easily [Electronic resource] / *Sami Zaptia* // *Libya Herald*. – 2020. – June, 27. – Mode of access: <https://www.libyaherald.com/2020/06/27/as-it-reopens-its-air-land-and-sea-borders-tunisia-announces-its-categorization-plans-libyans-watch-eagerly/>
17. *McCarthy Rory*. Terror in Tunisia: Tourist deaths on the beaches of Sousse will kick-start a crisis [Electronic resource] / *Rory McCarthy* // *The Conversation*. – 2015. – June, 26. – Mode of access: <https://theconversation.com/terror-in-tunisia-tourist-deaths-on-the-beaches-of-sousse-will-kick-start-a-crisis-43957>; *Simon Calder*. Tunisia terror attack: Three years on from Sousse massacre, British holidaymakers are returning / *Simon Calder* // *Independent*. – 2018. – June, 26.
18. *Byman Daniel L.*. Frustrated foreign fighters [Electronic resource] / *Daniel L. Byman* // *Brookings*. – 2017. – July, 13. – Mode of access: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2017/07/13/frustrated-foreign-fighters/>
19. *Tarek Amara*. Tunisia finishes Libya border fence intended to keep out militants [Electronic resource] / *Amara Tarek* // *Reuters*. – 2016. – February, 6. – Mode of access: <https://www.reuters.com/article/us-tunisia-security-idUSKCN0VF0VR>
20. Tunisia approves plan to secure beaches, tourism site [Electronic resource] // *Asharq Al-Awsat*. – 2019. – June, 20. – Mode of access: <https://aawsat.com/english/home/article/1776026/tunisia-approves-plan-secure-beaches-tourism-sites>; *Dworkin Anthony*. The southern front line: EU counter – terrorism cooperation with Tunisia and Morocco [Electronic resource] / *Anthony Dworkin, Fatim-Zahra El Malki* // *ECFR.eu*. – 2018. – February, 15. – Mode of access: https://ecfr.eu/publication/the_southern_front_line_eu_counter_terrorism_cooperation/
21. *Khalfallah Amira-Gehanne*. Tunisia opens its borders to Europe and distrusts its neighbours [Electronic resource] / *Amira-Gehanne Khalfallah* // *Atalayar*. – 2020. – July, 1. – Mode of access: <https://atalayar.com/en/blog/tunisia-opens-its-borders-europe-and-distrusts-its-neighbours>
22. Discover Tunis Air: Our fleet [Electronic resource] // *Tunis Air*. – Mode of access: <http://www.tunisair.com/site/publish/content/article.asp?ID=78&Lang=en>
23. Tunis Air to lay off 1,200 employees [Electronic resource] // *Arabia Aerospace online news service*. – 2020. – January, 15. – Mode of access: <https://www.arabianaerospace.aero/tunisair-to-lay-off-1-200-employees.html>
24. Nouvelair pace of change accelerates [Electronic resource] // *Arabian Aerospace online news service*. – 2018. – October, 19. – Mode of access: <https://www.arabianaerospace.aero/nouvelair-pace-of-change-accelerates.html>
25. Aircraft, airport ground support & aeronautics. Tunisia commercial guide // *International trade administration* [Electronic resource]. – 2020. – July, 13. – Mode of access: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/tunisia-aircraft-airport-ground-support-aeronautics>
26. Personal remittances received (current US\$) Tunisia [Electronic resource] // *World Bank* 1976 – 2019. – Mode of access: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD.DT?locations=TN>
27. Tunisia oil shutdown drags on as firms threaten layoffs [Electronic resource] // *Yahoo.news*. – 2020. – September, 8. – Mode of access: <https://au.news.yahoo.com/tunisia-oil-shutdown-drags-firms-183335186.html>; Qatar to proceed with \$2 bln refinery in Tunisia [Electronic resource] // *Reuters*. – 2012. – May, 15. – Mode of access: <https://www.reuters.com/article/ozabs-tunisia-qatar-refinery-20120515-idAFJ0E84E09Z20120515>
28. *Hayes Mark H.*. Algerian gas to Europe: The Transmed Pipeline and yearly Spanish gas import projects [Electronic resource] / *Mark H. Hayes* // *Baker Institute*. – 2004. – Working Paper 27. – P. 22. – Mode of access: <https://www.bakerinstitute.org/media/files/Research/e56d897c/algerian-gas-to-europe-the-transmed-pipeline-and-early-spanish-gas-import-projects.pdf>
29. *Ghanmi Lamine*. Tunisia's phosphates company at risk of collapse [Electronic resource] / *Lamine Ghanmi* // *The Arab Weekly*. – 2019. – October, 12. – Mode of access: <https://theArabweekly.com/tunisias-phosphates-company-risk-collapse>
30. India – Tunisia relations [Electronic resource] // *Ministry of external affairs of India*. – 2014. – Mode of access: https://mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Tunisia_July_2014.pdf; Tunisia-India fertilizer (TIFERT) SA [Electronic resource] // *Ministry of external affairs of India*. – Mode of access: http://www.mea.gov.in/Portal/CountryNews/486_Tunisia_-_India_Fertilizer_TIFERT_SA.pdf
31. *Parker Claire*. Tunisia is one of top olive oil producers. But now, it's facing a crisis of too much / *Claire Parker* // *Washington Post*. – 2020. – March, 9.
32. Tunisia: record estimates for olive oil exports [Electronic resource] // *ANSA Med*. – 2020. – August, 27. – Mode of access: https://www.ansamed.info/ansamed/en/news/sections/economics/2020/08/27/tunisia-record-estimates-for-olive-oil-exports_f4a7b496-b938-43fd-a110-f2607813e905.html
33. *Foroudi Laily*. Rising heat knocks the crown off Tunisia's 'Queen of dates' [Electronic resource] / *Laily Foroudi* // *Reuters*. – 2019. – December, 23. – Mode of access: <https://www.reuters.com/article/us-tunisia-dates-climate-change-trf-idUSKBN1YR0OT>
34. Agricultural sectors. Tunisia commercial guide [Electronic resource] // *International trade administration*. – 2020. – July, 9. – Mode of access: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/tunisia-agricultural-sectors>
35. Tunisian trade deficit hit a record level // *ANBA*. – 2020. – January, 10 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://anba.com.br/en/tunisian-trade-deficit-hit-a-record-level/>
36. Tunisia. Factsheet updated October 2020 [Electronic resource] // *Gov.UK*. – Mode of access: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/931579/Economic_Factsheets_October2020_Tunisia.pdf
37. Tunisia [Electronic resource] // 2020 Index of economic freedom. – Mode of access: <https://www.heritage.org/index/country/tunisia>; Tunisia [Electronic resource] // *Doing Business – 2020*. – Mode of access: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/t/tunisia/TUN.pdf>
38. European Neighbourhood policy and enlargement negotiations [Electronic resource] // *EC.Europa.eu*. – Mode of access: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/countries/tunisia_en
39. *Stephen Quillen*. Tunisia – EU 'open skies' agreement in limbo [Electronic resource] / *Stephen Quillen* // *The Arab Weekly*. – 2018. – July, 18. – Mode of access: <https://theArabweekly.com/tunisia-eu-open-skies-agreement-limbo>
40. *Al-Thabti Adel*. Tunisia's democracy 'resilient' after the revolution [Electronic resource] / *Adel Al-Thabti* // *AA.com.tr*. – 2020. – October, 27. – Mode of access: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/tunisia-s-democracy-resilient-decade-after-revolution/2020289>

П. Игнатъев, д-р полит. наук, проф.
 Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ТУНИС ПОСЛЕ СОБЫТИЙ АРАБСКОЙ ВЕСНЫ: ПРИЧИНЫ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

Общезвестно, что Тунис является единственной страной Северной Африки и Ближнего Востока, где Арабская Весна 2011 г. под названием "Жасминовая Революция" завершилась полной победой народа и президент Зин аль-Абидин бен Али был вынужден уйти в отставку и выехать в изгнание после двух десятилетий правления. После этого Тунис начал собственный демократический эксперимент, который оказался успешным в политическом отношении, но вызвал много вопросов касательно качества экономических реформ.

В статье проанализированы фундаментальные причины нестабильности Туниса после победы народной революции, определены основные сферы экономической деятельности, которые нуждаются в глубоком реформировании, а также сформулированы рекомендации касательно перспектив развития этой единственной действительно демократической страны Северной Африки путем либерализации экономики, борьбы с коррупцией и инвестирования в отдаленные от Средиземного моря регионы.

Ключевые слова: Тунис, Ливия, Алжир, терроризм, туризм, трубопроводы.

P. Ignatiev, Doctor of political science, Professor
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

TUNISIA AFTER THE EVENTS OF THE ARAB SPRING: THE CAUSES OF INSTABILITY

It is notable fact that Tunisia is the only country of North Africa and the Middle East where the Arab Spring of 2011 known as Jasmine Revolution was victorious. As a result, President Zine al-Abidine ben Ali resigned after two decades in power and left the country. In the wake of his resignation new political elite implemented own democratic experiment that became politically successful, but caused many questions concerning the quality of economic reforms. The article deals with the most important reasons behind the instability of Tunisia after the victory of the people's uprising. The author defines essential fields of economic activity where reforms are badly needed and also formulates recommendations intended to liberalize economy, keep in check corruption, and investments in interior regions.

Keywords: Tunisia, Libya, Algeria, terrorism, tourism, pipelines.

УДК: 327(510):[341.232:341.123]

Ю. Скороход, д-р політ. наук, проф.
 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПІДХОДИ КИТАЮ ДО РОЛІ ООН

У ВРЕГУЛЮВАННІ КОНФЛІКТІВ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ В ПЕРІОД "ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ"

Розглядається процес формування позиції КНР стосовно участі ООН у врегулюванні конфліктних ситуацій на Близькому Сході. Особлива увага сфокусована на аналізі впливу трансформації зовнішньополітичних концепцій на підходи офіційного Пекіна до миротворчої діяльності ООН у близькосхідному регіоні в період "холодної війни". У 1950–1970-х роках оцінки Мао Цзедуну ООН як політичного інструменту наддержав для реалізації своїх інтересів у світі формувалися здебільшого на ідеологічній основі. Водночас авторами доведено, що позиції КНР у період 1950–1970 рр. був притаманний певний дуалізм: негативна оцінка ООН поряд із чітким прагненням набуття членства в цій міжнародній організації. Наголошено, що зміни цілей зовнішньої політики КНР від революційних до більш реалістичних, які мали забезпечити курс на проведення реформ всередині країни, спричинили докорінну зміну підходів офіційного Пекіна стосовно миротворчої діяльності ООН у близькосхідному регіоні. Досліджено ключові елементи позиції Китаю під час голосування в Раді Безпеки з питань врегулювання конфліктів на Близькому Сході в 1970–1980-х роках після набуття членства в 1971 р.

Ключові слова: Китай, ООН, Близький Схід, конфлікти, врегулювання.

Після проголошення КНР і зростання її впливу на міжнародній арені значний масив наукової літератури був присвячений дослідженню китайської зовнішньої політики, особливою бачення китайськими лідерами, зокрема Мао Цзедуну і Ден Сяопіном, світоустрою та місця в ньому Китаю. Окрім того, у наукових розвідках розглядався процес становлення та розвитку відносин Китаю з близькосхідними державами (І. Шичор (Y. Shichor) [1], Я. Чен Y. Chen [2], Х. Бехбехані (H. Behbehani) [3]), роль міжнародних міжурядових організацій і зокрема ООН у стратегії офіційного Пекіна (Б. Венг (B. Weng) [4], С. Кім (S. Kim) [5], Р. Бордман (R. Boardman) [6]). Однак проблема підходів Китаю до ролі ООН у процесі врегулювання конфліктів на Близькому Сході в період "холодної війни" в них розглядалася здебільшого дотично. Серед небагатьох робіт, присвячених цій тематиці, можна виокремити насамперед дослідження І. Шичора, у якому було зроблено спробу проаналізувати ставлення Китаю до миротворчої діяльності ООН у близькосхідному регіоні [7].

Метою статті є дослідження особливостей позиції Китаю в період "холодної війни" щодо ролі ООН у процесі врегулювання конфліктів на Близькому Сході й аналіз чинників, які впливали на становлення та еволюцію китайської позиції.

Після проголошення 1 жовтня 1949 р. Китайської Народної Республіки (КНР) політика китайського керівництва

ва щодо ООН та її ролі в близькосхідному регіоні формувалася під впливом цілої низки чинників, пріоритетність яких в зовнішньополітичній стратегії змінювалася залежно від загальної оцінки Пекіном ситуації на міжнародній арені, відносин із наддержавами та практичних завдань, виконання яких вимагало прагматичних підходів.

У період до кінця 1970-х років включно оцінка Мао Цзедуну та його оточенням Організації Об'єднаних Націй та її ролі у світі, зокрема на Близькому Сході, ґрунтувалася на основі поєднання ідеологічних і суто прагматичних міркувань. Як наслідок, позиції КНР у період 1950–1970 рр. був притаманний певний дуалізм: негативна оцінка ООН та її діяльності поряд із чітким прагненням набуття членства в цій міжнародній організації.

У 1950-х роках в основі зовнішньополітичного курсу офіційного Пекіна лежала проголошена Мао Цзедуну концепція "двох світів". На думку Мао Цзедуна, після Другої світової війни світ зазнав докорінних змін. Традиційні колоніальні держави – такі, як Німеччина, Італія, Велика Британія та Франція, були ослабленими та неспроможними утримати свої панівні позиції в Азії та Африці. Натомість, на думку Мао Цзедуна, посилюються позиції США та СРСР, які перетворюються на два світові полюси, що протистояли один одному. Відповідно, між цими двома полюсами простягається так звана "проміжна зона", до складу якої входять країни Азії, Африки та Латинської Америки, що звільнилися, а та-